

Araştırma Makalesi

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Tarafından Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Uygulanan Hibe Desteği Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Gülistan ERDAL^{1,*}, Abdüssamed DURMUŞ², Fevzi Çiçek³

¹⁻²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 60100, Tokat, Türkiye

³TKDK Tokat İl Koordinatörlüğü, 60030, Tokat, Turkey

¹<https://orcid.org/0000-0003-0227-3013>, ²<https://orcid.org/0000-0002-7790-7634>, ³<https://orcid.org/0009-0008-6350-814X>

*Sorumlu Yazar e-mail: gulistan.erdal@gop.edu.tr

Makale Tarihi

Geliş: 27.06.2024

Kabul: 03.07.2024

DOI: 10.59128/bojans.1505775

Anahtar Kelimeler

IPARD I

Süt Yetiştiriciliği

TKDK

Öz: Bu çalışma, Türkiye’de Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından Süt Sığırcılığı İşletmelerine uygulanan hibe desteklerinin etkilerini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda 2011-2016 yılları arasında uygulanan Katılım Öncesi Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma Bileşeni I (IPARD I) programdan faydalanılarak kurulan ve yine bu program aracılığıyla geliştirilerek AB standartlarına ulaşmış süt sığırcılığı işletmelerinin faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Araştırmada Türkiye genelinde uygulanan IPARD desteklerinden faydalanmış olan 307 adet işletme sahibi ile yapılan anket sonuçları değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, IPARD desteği alan işletmelerin demografik profilleri ve işletme yapıları çeşitlilik gösterdiği genellikle orta yaş grubundaki, ortaokul mezunu erkekler tarafından işletilen gerçek kişi işletmelerinin ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. IPARD desteklerinin, işletmelerin yatırım yapma sürecini hızlandırdığı ve üretim kapasitelerini artırdığı söylenebilir. İşletmelerin çoğu destekten memnun olsa da bazıları programın karmaşıklığı veya yüksek maliyetler gibi zorluklarla karşılaştığını belirtmiştir. Bu nedenle, programın iyileştirilmesi ve erişilebilir hale getirilmesi önerilebilir. Sonuç olarak, IPARD desteği tarım işletmelerinin modernleşmesi, rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması açısından önemli bir role sahiptir. Programa daha geniş katılımı teşvik etmek ve daha etkin hale getirmek için çalışmaların ağırlıklı olarak devam etmesi önemlidir.

Atıf Künyesi: Erdal G., Durmuş, A. ve Çiçek F. (2024). *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Tarafından Süt Sığırcılığı İşletmelerinde Uygulanan Hibe Desteği Uygulamalarının Değerlendirilmesi*, *Bozok Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 3(1), 86-98. **How To Cite:** Erdal G., Durmuş, A. and Çiçek F. (2024). *Evaluation of Grant Support Practices Implemented by Agriculture and Rural Development Support Institution in Dairy Cattle Farms*, *Bozok Journal of Agriculture and Natural Sciences*, 3(1), 86-98.

Evaluation of Grant Support Practices Implemented by Agriculture and Rural Development Support Institution in Dairy Cattle Farms

Article Info

Received: 27.06.2024

Accepted: 03.07.2024

DOI: 10.59128/bojans.1505775

Keywords

Dairy Farming

IPARD I

TKDK

Abstract: The aim of this study is to evaluate the effects of the grants provided by the Agriculture and Rural Development Support Institution (ARDSI) to dairy cattle farms in Turkey. For this purpose, the activities of dairy cattle breeding enterprises that were established by benefiting from the Instrument for Pre-Accession Assistance- Rural Development Component I (IPARD I) program implemented between 2011-2016 and developed through this program and reached EU standards were focused on. In the research, the results of the questionnaire surveys conducted with the owners of 307 enterprises that have benefited from IPARD supports implemented throughout Turkey were evaluated. As a result of the study, it was determined that the demographic profiles and business structures of the enterprises receiving IPARD support varied and that real person enterprises operated by middle-aged men with secondary school graduates were predominant. It can be said that IPARD supports accelerate the investment process of enterprises and increase their production capacity. Although most of the enterprises are satisfied with the support, some of them stated that they faced challenges such as the complexity of the program or high costs. Therefore, it may be recommended to improve the program and make it accessible. In conclusion, IPARD support has an important role in modernizing agriculture enterprises, increasing their competitiveness and ensuring their sustainability. It is important to continue to work intensively to encourage wider participation in the program and to make it more effective.

1. Giriş

Türkiye’de özellikle son yıllarda hayvan varlığı yetersizliği üzerine yoğun tartışmalar yapılmakta ve hayvan varlığına bağlı olarak et ve süt piyasasında düzenlemeler yapılmaya çalışılmaktadır. Dönem dönem yurt dışından hayvan ithal edilerek piyasaya müdahaleler olmaktadır. Bu noktada TKDK’nın hayvansal yatırımlara vermiş olduğu destekler oldukça önem kazanmaktadır.

Türkiye’de, Avrupa Birliği’ne (AB) uyum çalışmaları sürecinde kırsal kalkınma önemli bir boyut taşımaktadır. Uyum sürecinin, takip, uygulama ve koordine edilmesi görevi için yeni bir bakanlığın kurulması (AB Bakanlığı), Türkiye’nin AB’ye uyumu adına önemli adımlarından biri olmasının yanında sürece verdiği önemin de bir göstergesi olmuştur (Can ve Esengün, 2007). 35 fasıldan oluşan süreçte tarım, "Tarım ve Kırsal Kalkınma" faslı adıyla yer almaktadır.

Tarım ve kırsal kalkınma faslının geliştirilmesinde Avrupa Birliği (AB) müktesebatına uyum kapsamında da çeşitli destekler alınabilmektedir. Bunlardan en önemlisi 2008 yılında kurulan TKDK ile verilmeye başlayan IPARD Programı destekleridir.

IPARD, AB tarafından aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturulan, Katılım Öncesi Yardım Aracı’nın (Instrument for Pre-Accession Assistance-IPA) kırsal kalkınma bileşenidir. IPARD, AB’nin ortak tarım politikası, kırsal kalkınma politikası ve ilgili politikalarının uygulanması ve yönetimi için uyum hazırlıklarını ve bu kapsamda politika geliştirilmesini desteklemeyi amaçlamaktadır (Anonim, 2016). IPARD programı uygulanması ile varılmak istenen amaç; uygulanmakta olduğu 42 ilde AB standartlarını sağlamış, hayvan refahı ve gıda hijyeni konusunda üst düzeyde bulunan tarımsal işletmelerin kurulmasına destek vermek suretiyle örnek işletmelerin faaliyete geçmesine katkı sağlamaktır. Ayrıca tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ve kırsal alandaki üreticilere faaliyetlerini çeşitlendirmek adına, alternatif üretim yollarında destek vermek suretiyle gelirlerinin artmasına katkı sağlamaktır.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilgili bir kurumu olan TKDK, Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) beşinci bileşeni Kırsal Kalkınmanın Desteklenmesi amaçlı fonların kullanımına ait tüm yetkileri AB'den 2008 yılında devralmıştır. TKDK, Avrupa Komisyonu ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından oluşturulan bu fonları "Tarım sektörünün etkinliğinin ve rekabet gücünün artırılması suretiyle adaptasyonun sağlanması ve Topluluk standartlarının uygulanması" amaçlı olarak kullandırılması planlanmıştır. (Bahtiyar, 2014)

TKDK, Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development I (IPARD I) programı süresince farklı sektörlerden yatırımcılara %50 ile %65 oranında hibe vermiştir. 42 ilde, süt ve et besiciliğine (kırmızı ve kanatlı eti); işleme ve pazarlama sektöründe et, süt, meyve-sebze ve su ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasına; küçük çiftçilere yönelik olarak ise kırsal ekonomik faaliyetler kapsamında arıcılık, seracılık, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği, yerel ürünler ve el sanatları ile kırsal turizm ve kültür balıkçılığına yönelik yatırımlara destek verilmiştir (Anonim, 2017).

2011 yılında öncelikle 20 ilde daha sonra bu 20 ile ilaveten kurulan 22 ille birlikte Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde toplam 42 ilde uygulanmaya başlayan IPARD I programı 2016 yılı sonu itibarıyla tamamlanmıştır. Bu dönemde faydalanıcı katkılarıyla birlikte toplamda 6,77 milyar TL yi bulan yatırım kapsamında TKDK tarafından tarım sektörüne 3,15 Milyar TL hibe ödemesi yapılmıştır (Anonim, 2017).

Ayrıca faydalanıcılara IPARD yatırımlarının muaf tutulduğu vergiler sayesinde 1 Milyar 181 milyon TL lik dolaylı bir katkı daha sağlanmıştır. Bu destekler sayesinde Anadolu'nun 42 ilinde; Tamamı Avrupa Birliği standartlarında olmak üzere 1.107 adet süt üreten, 382 adet kırmızı et üreten ve 731 adet kanatlı eti üreten tarımsal işletmenin kurulmasına hibe destekleri ile katkı sağlanmıştır (Anonim, 2017).

Yine AB standartlarında gıda güvenliği, hijyen ve çevre koşullarına sahip 120 adet süt işleme, 51 adet süt toplama merkezi, 113 adet et işleme, 141 adet meyve-sebze işleme ve paketleme kapsamında soğuk hava deposu, 19 adet su ürünleri işleme tesisi IPARD fonları ile kurulmuştur (Anonim, 2017).

Kırsaldan kente göçü önlemek, istihdam ve iş olanaklarını artırmak için atılan adımlar kapsamında ise: 7.292 adet çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi, 329 adet yerel gıda tarım ürünleri ve el sanatları, 360 adet kırsal turizm ve 21 adet kültür balıkçılığı yatırımlarına hibe destekleri verilmiştir (Anonim, 2017).

Diğer taraftan, gençlere ve kadınlara uygulanan pozitif ayrımcılıkla, toplam yatırımların yaklaşık %43'ü 40 yaş altı (4.567) genç yatırımcı tarafından; yatırımların yaklaşık %10'u ise (1.062) kadın girişimciler tarafından hayat bulmuştur (Anonim, 2017).

IPARD kapsamında hibe desteği verilen 350.000 `in üzerinde makine-ekipmanın yanı sıra, ilgili dönemde ayrıca 5.354 adet traktör alımı desteklenmiştir (Anonim, 2017).

IPARD fonlarından faydalanarak kurulan 20 işletme, 27 farklı ülkeye yıllık 86 Milyon Liranın üzerinde ihracat gerçekleştirmektedir (Anonim, 2017).

Sonuç itibarıyla Türkiye'de IPARD I kapsamında tahsis edilen 1,052 milyar Avroluk fonun, 1,047 milyar Avrosu hibe olarak kullandırılmış olup fon kullanım oranı %99,31 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranla IPA'nın V. Bileşeni olan IPARD, IPA'nın diğer bileşenleri arasında en başarılı bileşen olmuştur. IPA (katılım Öncesi Yardım Aracı) nın diğer 4 bileşeni ve fon kullanım oranları Tablo 1'de verilmiştir (Anonim, 2017).

Tablo1. IPA'nın 4 bileşenine yönelik harcamalar ve fon kullanım oranları (2016 rakamlarıyla)

IPA-Yıllar İtibarıyla Harcama (Milyon Avro)											
IPA BİLEŞENLERİ	BÜTÇE	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Toplam	Fon Kullanım Oranı (%)
IPA I. Bileşen (Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma)	1.663	136	129	149	200	180	187	86	97	1.164	69
IPA II. Bileşen (Sınır Ötesi İş birliği)	20	0	0	0	0	2	2	1	0	5	25
IPA III. Bileşen (Bölgesel Kalkınma)	1.778	0	27	92	112	133	220	342	112	1.038	58
IPA IV. Bileşen (İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi)	474	0	2	42	42	48	49	83	52	318	67
Toplam	3.935	136	158	283	354	363	458	512	261	2.525	

Bu araştırma ile 2016 yılı sonu itibarıyla tamamlanan IPARD I Türkiye genelindeki destek verilen tüm süt sığırcılığı işletmelerinin değerlendirilmesi düşünülmektedir. Çalışma konusu ile ilgili daha önce yapılan araştırmalar ulaşılabildiği ölçüde incelenmiş ve geniş çaplı bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. 2014 yılında Denizli ilinde bir çalışmada IPARD I programının etkileri yalnızca Denizli ili için araştırılmıştır (Akin, 2014). Yine 2014 yılında Kütahya ilinde IPARD desteklerinin Kütahya tarımına etkisi üzerine bir çalışma yapılmıştır (Ünal ve Fidan, 2014). Her iki çalışmada yerel nitelikte bir çalışma olup uygulamada çıkacak sorunları içermemiş ve IPARD programının Türkiye geneli için yetersiz kalmıştır. 2012 yılında yapılan başka bir çalışmada AB deki Tarımsal Fonlar, Ödeme Ajansları ve Türkiye Uygulaması incelenmiş olup IPARD programının kuruluş, akreditasyon, AB deki kurumsal işleyişi gibi teorik araştırması yapılmıştır (Ay ve Doğan,2012). Karakurt (2014) tarafından yapılan diğer bir çalışmada ise program tamamen danışmanlık hizmetleri açısından ele alınmıştır. Diğer bir çalışmada ise 2015 yılı Ocak ayına kadar Yozgat ve Sivas illerinde IPARD programından destek alarak süt sığırcılığı yapan işletme sahipleri ile görüşülmüş ve programın uygulama esasları hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri araştırılmıştır (Koç ve Giray,2016).

Bu çalışmanın ana amacı, Türkiye'de, IPARD I programı kapsamında Süt Sığırcılığı İşletmelerine uygulanan hibe desteklerinin etkilerini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda 2011-2016 yılları arasında uygulanan IPARD I programdan faydalanılarak kurulan ve yine bu program aracılığıyla geliştirilerek AB standartlarına ulaşmış süt sığırcılığı işletmelerinin faaliyetleri üzerinde durulmuştur. İşletmelerin destekleme öncesi ve sonrası yapıları, faaliyetlerine bakış açıları, hibe desteğinin yatırımları üzerindeki etkileri, eğitim seviyeleri, öz sermaye, kredi kullanım durumları vb. gibi etkenlere göre değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışmada, hibe desteklerinin ne derecede başarıya ulaştığı, işletmeler açısından olumlu ve olumsuz yönleri, desteklerin projelendirilme ve uygulama aşamasında karşılaşılan sorunlar, programın uygulamasında önemli etkenlerden olan danışman firma ve yüklenici/tedarikçi firmalarla ilgili görüşler ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışma Türkiye’de AB uyum süreci kapsamında Tarım ve Kırsal Kalkınma faslı açısından önemli bir yere sahip olan IPARD programının birinci uygulama dönemini (2011-2016) kapsamaktadır.

Projenin ana materyalini IPARD desteklerinden faydalanmış olan işletme sahipleri ile yapılan anket çalışması oluşturmaktadır. Bu kapsamda süt üreten tarımsal işletmeler sektöründe yatırım yapan ve halen faal olan işletmeler esas alınmıştır. TKDK istatistiklerine göre bu başlıkta ilgili yıllarda tamamlanan proje sayısı 1107’dir. Bu işletmelerden küçükbaş hayvan işletmeleri ve tamamlama projesi yaparak birden fazla destek alan işletmeler çıkarıldığında 884 adet süt ineği yetiştiriciliği yapan işletme kalmaktadır. Bu sayı çalışmanın ana kitlesini oluşturmuştur. Her bir ile göre farklılık gösteren ana kitle sayısının yaklaşık %35’ine ulaşılarak toplam 307 işletme sahibi ile anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması 32 il’de gerçekleştirilmiştir. İllerde yapılan anket sayısı ilin potansiyeline ve işletmelere ulaşılabilirliğe göre değişiklik göstermektedir. Çalışmada süt sığırcılığı işletmelerinin ana kitle olarak seçilmesindeki amaç; destek verilen işletme sayısının araştırma için yeterli düzeyde ve verilen hibe desteklerinin tüm destekler arasında %40,2 ile en yüksek olmasıdır (ikinci sıradaki destek kaleminin oranı %16,4 dür). Ayrıca süt sığırcılığı işletmeleri AB Ortak Tarım Politikasının uygulanması için işletmelerde aramış olduğu hayvan refahı, süt hijyeni ve kalitesi, yem rasyonu, buzağı ölümleri, veterinerlik çalışmaları ve suni tohumlama, atık yönetimi gibi konuları tüm ölçüleriyle yansıtabilecek bir sektör olarak yer almaktadır.

Çalışmada anket verilerinden elde edilen bilgiler frekans ve yüzde hesaplamalar ile sunulmuştur. Çalışmada 7 tabloda zorluk ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 2013 yılında Eren tarafından geliştirilmiştir (Eren, 2013). Oluşturulan ölçekte dörtlü likert tipi değerlendirme sistemi kullanılmıştır. Derecelendirme maddeleri: Hiç (1) , Hafif (2) , Orta (3) ve Şiddetli (4) olarak belirlenmiştir. Ölçek ile, üreticilerin desteğe başvuru aşamasında ve sonraki süreçteki yaşadığı zorluklar ve memnuniyetleri ölçülmüştür.

3. Bulgular ve Tartışma

İşletmecilerin demografik özellikleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun %34,5 oranla 31-40 yaş arasında olduğu, işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun erkek olduğu, çoğunluğun eğitim seviyelerinin ortaokul düzeyinde olduğu ve işletmenin hukuki durumu ise 51,1 oranla gerçek kişi işletmesi olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Desteklerden yararlanan işletmelerin sosyo-demografik özellikleri

Demografik Özellikler	Frekans	%	
Yaş	23-30	71	23,1
	31-40	106	34,5
	41-50	82	26,7
	51+	48	15,6
	Toplam	307	100,0
Cinsiyet	Erkek	245	79,8
	Kadın	62	20,2
	Toplam	307	100,0
Eğitim durumu	Okur-Yazar	50	16,3
	İlkokul	27	8,8
	Ortaokul	122	39,7
	Lise	84	27,4
	Üniversite	24	7,8
	Toplam	307	100,0
Hukuki durum	Gerçek Kişi İşletmesi	157	51,1
	Limited Şirket	141	45,9
	Anonim Şirket	9	2,9
	Toplam	307	100,0

Tablo 3’de İşletme Sahiplerinin %94,5 oranla IPARD Desteği Alan Kişinin Aynı kişi olduğu tespit edilmiştir. Hayır diyen kesimin büyük çoğunluğunu ise veteriner hekimler adına başvurduğu cevabı oluşturmuştur.

Tablo 3. İşletme sahibi ile IPARD desteği alan kişinin aynı olma durum

	Frekans	%
Evet	290	94,5
Hayır	17	5,5
Toplam	307	100,0

Tablo 4 incelendiğinde İşletme sahiplerinin desteği aldıktan sonraki süreçte yatırıma geçiş sürelerinin %45,6 oranla 1-4 ay gibi kısa bir sürede gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. İşletmelerin %90,2 gibi büyük bir oranla yeni işletme oldukları tespit edilmiştir (Tablo5). Üretici birliklerini üye olma durumlarına bakıldığında ise %92,2’si damızlık birliğine üyedirler.

Tablo 4. IPARD sözleşmesi imzalandıktan sonra yatırıma geçiş süresi

	Frekans	%
1-4 ay	140	45,6
4-8 ay	81	26,4
8-12 ay	60	19,5
12 +	26	8,5
Toplam	307	100,0

Tablo 5. İşletmenin yatırım çeşidi

	Frekans	%
Yeni İşletme	277	90,2
Mevcut İşletme/ Modernizasyon	30	9,8
Toplam	307	100,0

Tablo 6’da işletmede yatırım finansmanın da kullanılan kaynakların büyük çoğunluğunun kendi kaynaklarıyla ve banka kredisi kullanarak elde edildikleri tespit edilmiştir. İşletmelerin toplam yatırım diğerleri ise ortalama ve büyük ölçekli işletmeler oldukları tespit edilmiştir (Tablo 7). İşletmenin yatırım hibe oranı büyük çoğunluğunun %65 oranında olduğu tespit edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 6. İşletmede yatırım finansmanında kullanılan kaynaklar

	Frekans	%
Banka Kredisi	189	61,6
Kendi Kaynakları	261	85
Diğer	5	1,6

*Çoklu yanıt verilmiştir.

Tablo 7. İşletmelerin toplam yatırım değeri

	Frekans	%
500.000 TL’den az	9	2,9
500.000 TL-1.500.000 TL	25	8,1
1.500.001 TL-3.000.000 TL	129	42,0
3.000.001 TL-6.000.000 TL	109	35,5
6.000.000 TL’den fazla	35	11,4
Toplam	307	100,0

Tablo 8. İşletmelerin yatırım hibe oranı

	Frekans	%
%50	14	4,6
%55	47	15,3
%60	40	13,0
%65	206	67,1
Toplam	307	100,0

Tablo 9. IPARD kapsamında TKDK'dan alınan hibe miktarı

	Frekans	%
250.000 TL'den az	6	2,0
250.000 T-500.000 TL	44	14,3
500.001 TL-1.000.000TL	56	18,2
1.000.001 TL-2.000.000 TL	148	48,2
2.000.000 TL'den fazla	53	17,3
Toplam	307	100,0

IPARD kapsamında TKDK'dan alınan hibe miktarı % 48,2 oranla 1.000.001 TL-2.000.000 TL ile yüksek miktarlarda destek aldıkları Tablo 9'da gösterilmiştir. Tablo 10'da Desteğe başvuru yapan üreticilerin büyük çoğunluğu %81,1 oranla ilk başvurusunda destek alırken desteği ilk başvuruda alamayanların alamama sebebinin ise sırasıyla eksik evrak, iş planı analizi, bazılarının kendi isteği ile geri çektiği tespit edilmiştir.

Tablo 10. IPARD hibe desteğine başvuru durumu

	Frekans	%
İlk Başvurumda	249	81,1
İkinci Başvurumda	27	8,8
Üçüncü Başvurumda	29	9,4
Diğer	2	0,7
Toplam	307	100,0

Tablo 11. IPARD'tan önce hayvancılık yapma durumu

	Frekans	%
Evet	209	68,1
Hayır	98	31,9
Toplam	307	100,0

Destekten faydalanan üreticilerin %68,1 gibi büyük çoğunluğu destek öncesinde de hayvancılıkla uğraştıkları bilinmektedir (Tablo 11). Yaptıkları hayvancılık türü ise %64,1 ile süt üreticiliği olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 12. Süt sığırcılığı yapma süresi

	Frekans	%
10 yıl ve altı	134	64,1
12 yıl ve üzeri	75	35,9
Toplam	209	100,0

IPARD desteği almadan önceki ve sonraki durumlar arasında önemli iyileşmeler olduğu görülmektedir. IPARD öncesi ve IPARD kapsamında kurulan işletmelerin hayvan varlığına bakıldığında IPARD öncesinde daha az bir hayvan varlıkları varken destek sonrası hayvan varlığının ciddi oranda arttığını görmekteyiz (Tablo13). İşçi durumu destek öncesinde ortalama bir işletmede aile iş gücü 1 iken destek sonrası 2 ye çıkarken, işçi sayısı ise destek öncesi 0 iken destek sonrası ortalama 4 işçiye çıkmaktadır (Tablo 14). IPARD öncesi hayvan başına ortalama süt 7,28 Litreyken IPARD desteği sonrasında 22,11 Litreye ulaşmıştır (Tablo 15).

Tablo 13. IPARD öncesi ve IPARD kapsamında kurulan işletmelerin hayvan varlığı

		IPARD Öncesi	Kuruluş Kapasitesi
Kültür	Buzağı (0-6 aylık)	6	35
	Dana (7-15 aylık)	5	26
	Düve	3	18
	Besi (erkek)	13	2
	İnek	14	78
Melez	Buzağı (0-6 aylık)	1	0
	Dana (7-15 aylık)	1	0
	Düve	0	0
	Besi (erkek)	1	0
	İnek	0	0
Yerli	Buzağı (0-6 aylık)	0	2
	Dana (7-15 aylık)	0	1
	Düve	0	0
	Besi (erkek)	0	0
	İnek	1	4

Tablo 14. İşletmede çalışan işçi sayısı güncel durum

Güncel Durum		Aile Üyeleri Sayısı Ortalama	İşçi Sayısı Ortalama
		2	4
IPARD Desteği	Öncesi	Aile Üyeleri Sayısı Ortalama	İşçi Sayısı Ortalama
		1	0

Tablo 15. İşletmelerde 1 hayvandan günlük ortalama alınan süt miktarı

Desteklemeden önce	7,28 Lt
Desteklemeden sonra	22,11 Lt

Destekten yaralan üreticilerin büyük çoğunluğu %54,1 ile damızlıklarını yurt dışından ithalat ettiklerini %28 ise yurt içinden tedarik etmektedir. Yurt dışı oranının yüksek olması ise saf kan kültüre alınmış süt ırkı hayvanların hem kalite oranları hem de hayvan başına verimleri yerli ırklardan ve de melez ırklardan yüksek olmaktadır. Bu nedenle üreticilerin ekonomik kaygı güderek yurt dışından damızlık getirdikleri tespit edilmiştir. Üreticilerin %79,5 hayvanları için yem bitkisi üretirken %20,5'nin üretmediği tespit edilmiştir. Yem bitkisi üretenlerin ürettikleri ürünlerin büyük çoğunluğu arpa, çavda, korunga fiğ vb. ürünler yetiştirdikleri tespit edilmiştir. Merada otlatma durumlarına bakıldığında %91,5'i hayır cevabını vermiştir. Bu durumun Çiftliklerdeki yem maliyetini artıran büyük etkenlerden olduğu bilinmektedir. Çiftçiler hayvanlarını beslerken sırasıyla günlük ortalama 16 kg silaj, 10,4 kg kaba yem, 6,9 kg konsantre (kesif,yoğun yem) yem kullandıkları tespit edilmiştir (Tablo 16).

Tablo 16. Hayvan başına verilen günlük yem miktarı

	Günlük ortalama(kg)
Konsantre Yem	6,9
Kaba Yem	10,4
Silaj	16

Tablo 17. Hayvan besleme bilgisi

	Frekans	%
Veteriner Hekim Tavsiyesi	199	64,8
Kendi Bilgilerimize Göre	98	31,9
Yem Fabrikalarının Tavsiyesi	9	2,9
Birlikler ve Kooperatiflerin Yönlendirmelerine Göre	1	0,3
Toplam	307	100,0

Üreticilerin %65,8 'i Tarım ve Orman Bakanlığında Destek Aldıkları desteklerin büyük çoğunluğunu sırasıyla Çiğ Süt Desteği %69,7, Buzacağı Destek Ödemesi %52,8, Mazot Gübre Desteği%32,9, Hastalıktan Ari İşletme Desteği %26,4, Aşı Desteği %20,5 vb. desteklerden yararlandıkları tespit edilmiştir. Tablo 18'de IPARD desteği için üreticiler %65,5 gibi büyük oranla Tarımsal İçerikli Yüksek Okula gittikleri ve Mesleki Yeterlilik Belgesini ise Tarım İl Müdürlüğünden aldıkları tespit edilmiştir. TKDK' ya başvuru yapmaya karar verme durumuna bakıldığında TKDK il koordinatörlüğünün destek ve bilgileri doğrultusunda destek almaya karar verdikleri gözlemlenmiştir.

Tablo 18. IPARD desteği için yapılanlar

	Frekans	%
Hiçbiri	201	65,5
Tarımsal İçerikli Yüksek Okul	43	14
Diğer Mevcut İşletmem Vardı	37	12,1
Küçük Çaplı Bir Hayvancılık	14	4,6
Şartları Taşıyan Başka Birsisine	12	3,9
Toplam	307	100,0

Tablo 19. Mesleki yeterlilik belgesin temin edildiği yer

	Frekans	%
Tarım İl Müdürlüğünden	155	50,5
Diploma	112	36,5
Sosyal Güvenlik Kurumu	40	13
Toplam	307	100,0

Tablo 20. TKDK' ya başvuru yapmaya karar verme durumu

	Frekans	%
TKDK İl Koordinatörlüğü	203	66,1
Danışman Firmalardan	43	14
Daha Önce Başvuru Yapmış Birinden	31	10,1
Görsel Basından	16	5,2
Diğer	11	3,6
Gazete İlanlarından	3	1
Toplam	307	100,0

Destekten faydalanan üreticilere tekrar başvurmuşsunuz diye sorulduğunda %76,5'i hayır derken %23,5'i evet cevabını vermiştir evet diyenlerin tekrar başvurma nedeni ise %63,6 ile yapım işleri için olurken %36,1'i ise makine ekipman alımları sebebiyle bu cevabı vermiştir.

IPARD Kapsamında Yapılan Desteği Tavsiye Etme Durumu bakıldığında %68,4 gibi büyük çoğunluğun evet cevabını verirken %31,6'lık kısmın ise hayır cevabını verdiği ve yapısal ve finansal sorunlardan kaynaklı yani maliyetlerin çok fazla olduğu, prosedürün çok fazla olduğu tedarikçi firma yetersizliği kaliteli danışman eksikliği gibi sorunlardan mustarip oldukları için bu cevabı verdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 21, proje hazırlama sürecindeki çeşitli konulara ait zorlukların şiddet derecelerine göre dağılımını ve bu konuların ortalama değerlerini ve standart sapmalarını göstermektedir. Tabloda, proje hazırlama sürecindeki zorluk dereceleri değerlendirilmiştir.

Proje hazırlama sürecindeki resmi evrakların temini, kurumsal prosedürler ve maddi sıkıntıların orta derecede zorluk oluşturduğu görülmektedir. Mesleki yeterlilik ise nispeten daha hafif zorluk yaşadıkları bir konu olarak öne çıkmaktadır. Standart sapmaların genellikle düşük olması, katılımcılar arasındaki deneyimlerin benzer olduğunu göstermektedir.

Tablo 21. Proje hazırlama sürecindeki zorluklar

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Yatırım Yapmaya Karar Vermek	1	4	2,5	1,00
Resmi Evrakların Temini	1	4	3,0	1,00
Mimari Çizimler	1	4	2,7	1,02
Danışmanlık Hizmetleri	1	4	2,6	1,12
Kurumsal Prosedürler	1	4	3,0	1,07
Mesleki Yeterlilik	1	4	2,2	1,19
Maddi Sıkıntılar/Finans Sorunu	1	4	2,9	1,06

*Hiç (1), Hafif (2), Orta (3), Şiddetli (4)

Tablo 22’de, resmi belge hazırlama sürecindeki çeşitli konulara ait zorlukların şiddet derecelerine göre dağılımını ve bu konuların ortalama değerlerini ve standart sapmalarını gösterilmiştir.

Tablo, yapı ruhsatı, AB standartları uyum belgeleri, yapı kullanım izni ve yerli malı/menşei belgelerinin temininde orta derecede zorluklar yaşandığını göstermektedir. Buna karşılık, vergi borcu yok kâğıdı temininde daha az zorluk yaşanmaktadır. Standart sapmaların düşük olması, katılımcılar arasındaki zorluk deneyimlerinin genellikle benzer olduğunu göstermektedir. Bu veriler, resmî belge hazırlama süreçlerinde karşılaşılan temel zorlukları belirlemek ve çözüm yolları geliştirmek için önemli bir bilgi sunmaktadır.

Tablo 22. Resmî belge hazırlama sürecindeki zorluklar

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Yapı Ruhsatı	1	4	2,7	1,17
AB Standartları Uyum Belgeleri	1	4	2,7	1,10
Yapı Kullanım İzni	1	4	2,6	1,09
Yerli Malı/ Menşei Belgeleri	1	4	2,7	1,10
Vergi Borcu Yok Kâğıdı	1	4	2,1	1,02

*Hiç (1), Hafif (2), Orta (3), Şiddetli (4)

Tablo 23’den, işletme yapım aşamasında en büyük zorlukların finansal sorunlar ve yüklenici firmalarla olan anlaşmazlıklar olduğu anlaşılmaktadır. Tedarikçi firmalarla olan anlaşmazlıklar da önemli bir zorluk olarak belirtilmiştir. Danışman firmalar ve TKDK ile olan anlaşmazlıklar ise görece daha az şiddetli konular olarak öne çıkmaktadır. Standart sapmaların genel olarak düşük olması, zorluk deneyimlerinin katılımcılar arasında benzer olduğunu göstermektedir. Bu veriler, işletme yapım aşamasında karşılaşılan ana zorlukları belirlemek ve çözüm stratejileri geliştirmek için önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Tablo 23. İşletmelerin yapım aşamasındaki zorlukları

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Finansal sorunlar (Kredi, öz sermaye)	1	4	3,1	1,31
Yüklenici (Müteahhit) Firma ile olan anlaşmazlıklar	1	4	2,7	1,10
Tedarikçi (Makine- Ekipman) Firma ile olan anlaşmazlıklar	1	4	2,8	1,06
Danışman Firma ile Olan anlaşmazlıklar	1	4	2,3	1,19
TKDK ile olan Anlaşmazlıklar	1	4	1,6	0,97

*Hiç (1), Hafif (2), Orta (3), Şiddetli (4)

İşletmelerin ödeme aşamasında en büyük zorlukların yüklenici ve tedarikçi firmalarla olan anlaşmazlıklar olduğunu belirlenmiştir. Ödeme evraklarının temini, işlerin zamanında yetiştirilememesi

ve resmî belgelerin temini de önemli zorluklar arasındadır. TKDK ile olan anlaşmazlıklar ise görece daha az şiddetli bir konudur (Tablo 24). Standart sapmaların düşük olması, zorluk deneyimlerinin katılımcılar arasında benzer olduğunu göstermektedir.

Tablo 24. İşletmelerin ödeme aşamasındaki zorlukları

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Ödeme ile ilgili Evrakların Temini	1	4	2,5	1,06
Verilen Sürede İşleri Yetiştirilememesi	1	4	2,6	1,12
Yüklenici (Müteahhit) Firma ile Olan Anlaşmazlıklar	1	4	2,9	1,21
Tedarikçi (Makine- Ekipman) Firma ile Olan Anlaşmazlıklar	1	4	2,7	1,19
Danışman Firma ile Olan Anlaşmazlıklar	1	4	2,2	1,21
TKDK ile Olan Anlaşmazlıklar	1	4	2,0	1,10
Resmî Belgelerin Temini	1	4	2,5	1,07

*Hiç (1), Hafif (2), Orta (3), Şiddetli (4)

TKDK il koordinatörlüklerinde zorlanan konular arasında başvuru ve eksik evrak temininin hafif şiddetle öne çıktığı, diğer üç süreçte (yatırımın uygulama aşaması, ödeme süreci, ödeme sonrası izleme) katılımcılar çoğunlukla düşük düzeyde zorluk yaşadığı belirlenmiştir (Tablo 25). Standart sapmaların nispeten düşük olması, katılımcılar arasındaki deneyimlerin benzer olduğunu göstermektedir. Bu veriler, TKDK il koordinatörlüklerinde karşılaşılan temel zorlukları belirlemek ve bu alanlarda iyileştirme stratejileri geliştirmek için değerli bilgiler sunmaktadır.

Tablo 25. TKDK il koordinatörlüklerinde en çok zorlanılan konular

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Başvuru, Eksik Evrak Temini	1	4	2,2	1,09
Yatırımın Uygulama Aşaması (Yerinde Kontrol)	1	4	2,0	1,16
Ödeme Süreci	1	4	2,0	1,15
Ödeme Sonrası İzleme	1	4	1,9	1,13

*Hiç (1), Hafif (2), Orta (3), Şiddetli (4)

Tablo 26, süt sığırıcılığı faaliyetlerinde karşılaşılan zorlukların derecelerini, ortalama değerlerini ve standart sapmalarını göstermektedir. Süt sığırıcılığı faaliyetlerinde en büyük zorlukların girdi maliyetlerinin yüksekliği, işçi bulamama, süt satım fiyatları şiddetli bir zorluk oluşturduğunu göstermektedir. Finansman zorluğu, pazarlama ve hayvan hastalıkları da orta derecede zorluklar arasında yer almaktadır. Damızlık hayvan tedariki ise nispeten daha az zorlayıcı bir konudur. Standart sapmalar, katılımcılar arasında zorluk derecelerinin benzer olduğunu göstermektedir.

Tablo 26. Süt Sığırıcılığı Faaliyeti ile ilgili en çok zorlanılan konular

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
Pazarlama (Süt, Et Satışı)	1	4	2,9	1,04
Girdi (Yem, Aşı, Mazot Vs.) Maliyetlerin Yüksekliği	1	4	3,7	0,65
Çalıştırmak İçin İşçi Bulamama	1	4	3,5	3,10
Damızlık Hayvan Tedariki	1	4	2,6	1,15
Finansman Zorluğu	1	4	3,3	1,01
Hayvan Hastalıkları	1	4	2,8	1,01
Süt Satım Fiyatları	1	4	3,6	0,76

*Hiç (1), Hafif (2), Orta (3), Şiddetli (4)

Tablo 27’de, işletmelerin IPARD destekleri hakkındaki memnuniyet düzeyleri listelenmiştir. TKDK hizmetlerinden genel olarak yüksek düzeyde memnun olduğu izlenmiştir. Katılımcıların genel

olarak IPARD desteklerinden memnun olduğu söylenebilir. Özellikle TKDK hizmetlerinden, süt üreten bir işletmeye sahip olmaktan ve AB standartlarında üretim yapmaktan yüksek düzeyde memnuniyet duyulmaktadır. Danışman firmalardan memnuniyet ve tekrar IPARD kapsamında işe başlama isteği ise ortalama düzeydedir. Desteklerin işlerini daha teknik hale getirdiğini belirten katılımcılar çoğunluktadır. Bu veriler, IPARD programının etkili olduğunu ve katılımcıların genellikle memnun kaldığını göstermektedir.

Tablo 27. İşletmecilerin IPARD destekleri hakkındaki memnuniyet düzeyleri

	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
TKDK hizmetlerinden memnunum	1	4	3,6	0,70
Danışman firmadan memnunum	1	4	2,7	1,23
IPARD hibe desteği olmasaydı bu işi başaramazdım	1	4	2,8	1,15
Destek sayesinde çok iyi bir işim oldu	1	4	2,9	1,15
Yeterli param olmasaydı desteklerden yararlanamazdım	1	4	2,8	1,10
Keşke farklı bir alanda destek alsaydım	1	4	1,7	1,15
Süt üreten bir işletmem olmasından memnunum	1	4	3,1	1,08
İşletmemi devam ettirmede zorlanıyorum	1	4	3,3	1,05
İşletme yatırım süresi yeterlidir	1	4	3,1	0,93
Bugün olsa yine IPARD kapsamından bu işe başlardım	1	4	2,8	1,18
IPARD programı işimi daha teknik yapmamı sağladı	1	4	3,4	0,89
AB standartlarında üretim yapıyorum	1	4	3,5	0,85
Bu programı ihtiyacı olan herkese tavsiye ederim	1	4	3,0	1,24

*Hiç (1), Az (2), Orta (3), Çok (4)

SONUÇ

Çalışmada, IPARD desteği alan işletme sahiplerinin büyük çoğunluğu ortaokul mezunudur, çoğunlukla erkek ve orta yaş aralığındadır. İşletmelerin çoğu yeni kurulmuştur. Bu işletmeler genellikle orta ve büyük ölçekli yatırımlar yapmakta ve çoğunlukla süt hayvancılığı ile uğraşmaktadır. IPARD desteği almadan önceki ve sonraki durumlar arasında önemli iyileşmeler olduğu görülmektedir IPARD öncesi hayvan başına ortalama süt 7,28 Litreyken IPARD desteği sonrasında 22,11 Litreye ulaşmıştır. Destekleme programı, işletmelerin yatırım yapma sürecini hızlandırmakta ve üretim kapasitelerini artırmaktadır. Ayrıca, işletmelerin hayvan besleme ve yönetim pratiğinde de iyileşmeler sağlanmaktadır. Bu durum, IPARD desteğinin işletmelerin rekabet gücünü artırmak ve sürdürülebilirliklerini sağlamak konusundaki etkili bir araç olduğunu göstermektedir. İşletmecilerin büyük çoğunluğu IPARD desteğinden memnun olduğunu belirtmiştir. Ancak, bazı işletmeciler, destek programının prosedürlerinin karmaşıklığı veya maliyetlerin yüksekliği gibi zorluklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle IPARD programının daha geniş kitlelere ulaşması için bilinirliğinin artırılması ve başvuru sürecinin daha erişilebilir hale getirilmesi önemlidir. Bilgilendirme kampanyaları düzenlenerek potansiyel başvuru sahiplerine program hakkında detaylı bilgi verilmesi ve başvuru sürecinde yaşanan olumsuzluklar ve zorluklar kolaylaştırılmalıdır. Başvuru, değerlendirme ve hibe süreçlerinin daha az zaman alıcı ve karmaşık olması sağlanmalıdır. Prosedürlerin basitleştirilmesi ve online başvuru imkanlarının sağlanması, işletme sahiplerinin programdan daha fazla faydalanmasını sağlayabilir. Programın daha geniş kapsamda küçük ölçekli işletmeleri de hedeflemesi ve desteklemesi önemlidir. Küçük ölçekli işletmelerin de IPARD programından faydalanması, kırsal kalkınmanın daha dengeli bir şekilde sağlanmasına katkı sağlayabilir. Bu nedenle, IPARD programının daha da iyileştirilmesi ve daha erişilebilir hale getirilmesi önemlidir. Sonuç olarak, IPARD desteği, tarım sektöründeki işletmelerin modernleşmesi, rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması açısından önemli bir role sahiptir. Ancak, programın daha geniş katılımı teşvik etmek ve daha etkin hale getirmek için sürekli olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akın, O. (2014). *Kırsal Kalkınma Politikalarının Ab Politikaları Çerçevesinde İncelenmesi: Denizli İli Örneği.* (Doktora Tezi), Namık Kemal Üniversitesi. Tarım Ekonomisi Bölümü , Tekirdağ.
- Anonim. (2016). Türkiye – Ab Mali İşbirliği. Avrupa Birliği Bakanlığı : <http://www.ab.gov.tr/5.html> adresinden alındı
- Anonim. (2017). *IPARD-I Programı Başarıyla Tamamlandı. Ankara İl Koordinatörlüğü.* <http://ankara.tkd.gov.tr/Duyuru.aspx?Id=15495> adresinden alındı
- Ay, H. ve Doğan, Ö. Ç. (2012). Avrupa Birliği'nde Tarımsal Fonlar, Ödeme Ajansları ve Türkiye Uygulaması: IPARD. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar 2012*, cilt:49 sayı:574.
- Bahtiyar, K. (2014). Kırsal Kalkınma Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: TKDK (Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) Örneği. *Sosyal ekonomik araştırmalar dergisi*, 14(28), 306-324.
- Can, M. ve Esengün, K. (2007). Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD ve IPARD Örneği . *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2, 43 - 56.
- Eren, N. (2013). Kişilik bozukluklarıyla çalışmada zorluk ve kişilik bozukluğu hastalarına karşı tutumlar ölçeklerinin psikometrik özellikleri. *Nöropsikiyatri Arşivi* , (doi: 10.4274/npa.y7056.).
- Karakurt, H. (2014). Ülkemizde AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD) Bileşeni Kapsamındaki Fonların Kullanımı Amacıyla Hazırlanan Projelerde Danışmanlık Hizmetinin Rolü, . *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(22), 267-285.
- Koç, A. ve Giray, F. H. (2016). *Koç ve Giray, 2016. Süt Sığırıcılığı İşletmecilerinin IPARD Proje Desteklerine İlişkin Düşünceleri. Süleyman Demirel Üniversitesi, Tarım Ekonomisi Bölümü.* Isparta.
- Ünal, S. ve Fidan, A. (2014). Tarımsal Destek Uygulamaları: Ipard Desteklerinin Kütahya Tarımına Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kütahya Özel Sayısı*, 63-76.